

IV.107. Het probleem der brandbedrijfsschade en
molestbedrijfsschade

107. HET PROBLEEM DER BRANDBEDRIJFSSCHADE EN
MOLESTBEDRIJFSSCHADE. *

(Advies over Causaliteitsproblemen)

Onder mededeeling, dat ter beurze verzekeringen tegen bedrijfsschade afgesloten werden, waarbij door Assuradeuren aan Verzekerden wordt vergoed het verlies, dat men lijdt door stilstand van het bedrijf, veroorzaakt door hetzij brand (except molest), hetzij molest (uitsluitend), hebt Gij mij eenige vragen voorgelegd. Gij stelt het geval dat op zekeren dag b.v. 1 Mei brand in een fabriek ontstaat, waardoor deze geheel of gedeeltelijk stil komt te liggen, zoodat de brand-bedrijfsverzekeraar verplicht is de dientengevolge ontstane schade te vergoeden en daarna b.v. 1 Juni gedurende de uitkeeringstermijn een molestramp plaatsvindt, waardoor het geheele bedrijf wordt stilgelegd en ook stilgelegd zou zijn, als de eerste ramp niet had plaats gehad, en komt dan tot de volgende vragen:

1. Is de Assuradeur, die de brandoorzaak gedekt heeft op 1 Juni (datum molestramp) rechtens ontslagen van zijn vergoedingsplicht, ook al zouden zonder deze molestramp de gevolgen van de eerste oorzaak nog hebben doorgewerkt en de assuradeur alsdan verplicht zijn geweest tot vergoeding dier schade?
2. Bestaat er wel een vergoedingsplicht voor een assuradeur die de molestramp heeft gedekt, als ten tijde, dat de molestramp plaatsvond, het verzekerde bedrijf reeds stilgelegd was door de reeds eerder voorgekomen brandoorzaak?
3. Aannemende, dat Gij de tweede vraag bevestigend zoudt beantwoorden, op welke wijze ziet ge dan de belangen van de twee assuradeuren samengaan voor het nu door twee oorzaken, waartegen verzekeringen bestaan, gedekte bedrijf, respectievelijk waar ligt de lijn van hun betalingsplicht?

Gij hebt mij medegedeeld, dat deze vragen mij werden gesteld in overleg met de firma R. Mees & Zonen en mij een aantal adviezen, nota's en beschouwingen in de periodieke pers over het door U gestelde probleem doen toekomen. In deze beschouwingen wordt het probleem aangeduid, als dat der twee stoelen. Neemt men nl. aan dat de brandassuradeur door de molestramp ontheven wordt van zijn verplichting tot uitkeering der bedrijfsschade en dat de molestassuradeur op grond van de brand, die reeds eerder had

* Advies van Mei 1944 aan de Heeren Tollenaar & Wegener te Amsterdam, gepubliceerd in de Vereenigde Verzekeringpers d.d. 18 December en 22 December 1944 (2e Jrg. nos. 50 en 51).

plaats gehad, niet tot uitkeering verplicht zou zijn, dan kwam de verzekerde, die noch uit de eene, noch uit de andere polis uitkeering zou ontvangen, tusschen twee stoelen te zitten.

De redeneering, die tot het ontstaan van het probleem in assuradeurskringen aanleiding heeft gegeven is kort samengevat deze: De brandverzekeraar is op 1 Juni van zijn verplichting tot verdere betaling der schade bevrijd, omdat de na dien datum geleden schade ook door den verzekerde zou zijn geleden, indien de brand niet had plaats gevonden. De molestverzekeraar is niet tot vergoeding verplicht, omdat het bedrijf op het oogenblik van de ramp reeds stillag en dus door de molestramp geen door den verzekeraar te vergoeden schade wordt geleden.

Is deze redeneering juist?

De vraag, die rijst, is in de eerste plaats, zij het niet uitsluitend — daarover later — een causaliteitsvraag. Dat zij dit is, blijkt uit Uw vragen (het „doorwerken" van de „gevolgen" van de „eerste oorzaak"), het ligt in den aard der verzekering, omdat deze als schadeverzekering een vergoeding brengt van een door een bepaalde ramp *veroorzaakte* schade. Om een helder inzicht in een causaliteitsvraag te krijgen doet men altijd goed te beginnen met eventueele overeenkomsten en haar regelingen ter zijde te stellen en zijn uitgangspunt te zoeken in een niet-contractueele verhouding. De contractueele regeling kan wijziging aanbrengen, doch die moet eerst later worden onderzocht; om het probleem zuiver te stellen, wordt zij eerst geëlimineerd. De onrechtmatige daad ligt dan als uitgangspunt voor de hand. Ik begin daarom met dit geval te stellen: Iemand doet een aanslag op een fabrieksdirecteur, terwijl deze op weg is naar zijn kantoor. Hij slaat hem neer en verwondt hem ernstig, het slachtoffer overlijdt vrijwel onmiddellijk ter plaatse. De aanvaller wordt door de nabestaanden om vergoeding van schade, bestaande in het verlies van den kostwinnaar, aangesproken. Hij voert als verweer aan, dat kort na den aanslag een bom is geworpen op de fabriek, waarin het kantoor van den neergeslagene is gevestigd, dat dit kantoor geheel is vernield en alle zich daarin bevindende personen zijn omgekomen. Had de aanslag niet plaats gehad, dan had ook de directeur zich in dat kantoor bevonden en was mede-slachtoffer geworden van de bominslag. Ontheft deze omstandigheid tot vergoeding? Ik betwijfel of iemand het zou beweren. Ons rechtsgevoel komt ten sterkste in opstand, indien het de conclusie zou moeten aanvaarden, dat de misdadiger van zijn vergoedingsplicht zou worden ontheven, omdat zijn slachtoffer anders toch zou zijn overleden. Wij zeggen: dat kan wel zijn, de bom *zou* hem van zijn leven hebben beroofd, maar de aanslag *heeft* het gedaan. De vergoedingsplicht blijft. Doch als dit juist is, dan kan de vooropgestelde redeneering niet juist zijn. We moeten dus deze redeneering nader analyseeren.

Het lijkt zoo vanzelfsprekend, zoo onomstootelijk.

Als de aanslag niet had plaats gehad, zou door den bomaanval de man toch zijn leven hebben ingeboet — kunnen we dan zeggen, dat hij dit door den aanslag heeft verloren? Toch is deze redeneering juridisch ongeoorloofd. Immers wat doen wij als wij in rechten vaststellen, dat een of ander ingetreden omstandigheid gevolg is van een handeling van een mensch? We stellen vast dat als we die handeling wegdenken, het feit niet gebeurd zou zijn. Iemand wordt op een wandeling door de ontploffing van een tijdbom gedood, we zeggen dan dat hij niet zou overleden zijn indien die bom niet was ontploft en dat de ontploffing daar op dat oogenblik niet zou zijn geschied, indien zij er niet vroeger door een ander was neergelegd. Die daad is de oorzaak van zijn dood. We redeneeren dus in den tijd terug en stellen het causaliteitsverband vast door de omstandigheden en daden aan te geven, zonder welke wij het verloop niet kunnen denken. Maar wat doen wij hier in de twee stoelen-redeneering? We stellen vast dat de man zijn leven heeft verloren. Terugredeneerend zeggen we dan niet: we kunnen ons dat niet voorstellen zonder den bominslag, dat zou niet waar zijn; hetzelfde gevolg zou ook door den aanval zijn veroorzaakt, maar in plaats daarvan: de bominslag *zou* dit gevolg hebben veroorzaakt, als overigens afgezien van den aanslag het verloop der dingen hetzelfde was geweest. Doch deze redeneering is volstrekt onafdoende als het om vaststelling van een causaal verband tusschen twee reële te constateeren feiten gaat. Zij is niet anders dan een onderstelling, zij het een hoogst aannemelijke onderstelling, over hetgeen geschied zou zijn, indien de feiten anders waren geweest dan zij nu eenmaal waren. Zij is niet in staat het betoog, dat tusschen aanslag en verlies van het leven causaal verband bestaat, te ontzenuwen. Ik verwacht op dit punt eigenlijk geen tegenspraak.

Stellen we nu, dat de onrechtmatige daad niet heeft bestaan in het neerslaan van een mede-mensch, maar in een brandstichting in een fabriek. Na die brandstichting volgt een bominslag in de nog rookende puinhoopen. Weer wordt de misdadiger voor vergoeding aangesproken, niet alleen van de directe schade, maar ook van de winstderving, gevolg van de vernieling van de fabrieksgebouwen. Weer volgt het verweer: de fabriek zou door de bom toch vernield zijn, dus geen vergoeding — de weerlegging is precies dezelfde. De brandstichter *heeft* den fabrikant van zijn bedrijfs-inkomsten beroofd; of de bominslag dit ook gedaan zou hebben, is zonder belang. Dit later komende feit kan het vorige niet te niet doen. De bominslag kan een gevolg (de vernieling van de fabriek) niet meer veroorzaken, omdat dit al eerder ingetreden was. Wat hij zou hebben uitgewerkt is zonder belang. Men zegge niet: Zoo heeft de fabrikant een toevallig voordeel boven zijn vakgenooten in de omgeving, wier gebouwen door den bomaanval vernield zijn en die niets tegen eenigen brandstichter hebben te reclameeren. Dit toeval is nu eenmaal het reële gebeuren, waarmede we in het leven

en dus ook in het recht hebben te maken. Het gaat daar altijd om een geval, een casus. We kunnen ons betoog zoo samenvatten: De bestreden redeneering miskent het tijdsverloop. Zij stelt beide feiten: brandstichting en bomaanval op zichzelf en constateert van beide dat zij het stilliggen van het bedrijf tengevolge hebben. Zij vergeet echter dat de bomaanval kwam *na* de brandstichting, dat hij daarom het gevolg niet meer hebben kon wat hij zou hebben gehad, als dit anders was geweest. De twee stoelen-redeneering — voorzoover zij de causaliteitsvraag raakt — miskent dat het bij vaststellen van een causaal verband altijd om een onderzoek van een reël *in den tijd verloopend* gebeuren gaat en dus de volgorde der gebeurtenissen nooit mag worden verwaarloosd.

De twee stoelen-redeneering lijdt — het is meer gezegd — aan innerlijke tegenstrijdigheid. In haar eerste stelling (de brand is niet oorzaak van het stilliggen van het bedrijf) ontkent zij, wat zij in haar tweede (de molestramp is niet oorzaak van datzelfde stilliggen) onderstelt. Die tegenstrijdigheid is gevolg van het feit, dat de eerste stelling gaat over een reël gebeuren (de beschadiging van de fabriek door molest). Deze hypothese is echter, juist omdat de brand heeft plaatsgehad, ongeoorloofd. Zij onderstelt iets dat in haar eigen opzet niet mogelijk is. Poogt men het betoog te redden door te zeggen dat de molestramp toch ook een realiteit is, dan vergeet men dat die ramp *na* de brand kwam en dus niet meer kon veroorzaken wat reeds veroorzaakt was. Alles samengenomen: De twee stoelen-redeneering is een sofisme, een zeer scherpzinnig opgesteld en verdedigd sofisme, dat als ieder goed sofisme waar schijnt en moeilijk is te weerleggen, niettemin een sofisme, geen waarheid.

Als dit alles afdoende is voor het causaliteitsprobleem bij onrechtmatige daad, dan is het dat ook voor dit probleem bij verzekering. *Dit* probleem ligt daar niet anders.

Doch daarmee zijn we nog niet aan de beantwoording Uwer vragen toegekomen. Causaliteitsbeschouwingen ontheffen den brand-bedrijfsverzekeraar niet, maar het zou kunnen zijn dat de aard der overeenkomst van bedrijf sverzekering zijn aansprakelijkheid uitsluit. Daarmee moeten we ons thans bezighouden.

Daarbij moet eerst aandacht gewijd worden aan het eenige vonnis, dat, voorzoover mij bekend, indirect onze vraag betreft, de beslissing van arbiters van 30 Sept. 1916 (Mrs. Jhr. de Brauw, Fruin, Dutilh). Een vervoeronderneming, welke met een fabrikant gecontracteerd had tot het vervoer van grondstoffen naar en producten van diens fabrieken te Brugge, Baesrode en Termonde, verzekerde *f* 185.000.— op bedrijfswinst en onkosten in bepaalde wekelijksche bedragen uit te betalen, indien een der fabrieken door brand tot stilstand zou worden gebracht. De 13e Januari 1914 verbrandde de fabriek te Termonde en de verzekerde vorderde nu betaling der overeengekomen termijnen, in dit geval *f* 70.— per week. De

verzekeringmaatschappij voert daartegen aan, dat de termijnen liggende na het uitbreken van den oorlog tusschen België en Duitsch-land op 4 Augustus 1914 niet verschuldigd zijn, omdat sindsdien alle vervoer van en uit België was stopgezet en dus, ook al ware de fabriek te Termonde niet verbrand, toch geen winst op het ver-voercontract had kunnen zijn gemaakt. Deze redeneering raakt van nabij de in dit advies aan de orde zijnde. Arbiters achten het verweer juist, zij overwegen: „dat niet kan worden aangenomen dat eischeresse, indien de fabriek te Termonde niet ware afgebrand, tijdens den oorlog eenig vervoer daarheen of daarvandaan onder het contract met de fa. B. had kunnen bewerkstelligen en *a/zoo het derven van winst daarop over dit tijdvak niet is een gevolg van het sinister, waartegen zij zich bij verweerder gedekt heeft* (cursiveering van mij).

Wie het bovenstaande betoog beaamt zal inzien dat deze motiveering niet juist is. De stelling dat toch geen winst behaald zou zijn door den oorlog en de oorlogsomstandigheden is niet voldoende om de andere stelling, dat de winstderving geen *gevolg* is van het sinister (de brand) te schragen. Was de eischeresse ook verzekerd geweest tegen bedrijfsstilstand door oorlogsmaatregelen, dan had men haar, sprak zij den verzekeraar aan, kunnen tegenwerpen, dat deze schade *geen gevolg* was van dien maatregel, omdat zij door de voorafgaande brand toch al geleden was. Men ziet het: volkomen de twee stoelen-redeneering.

De motiveering in het arbitraal vonnis kunnen we dus niet onderschrijven; maar is de beslissing op zichzelf, los gemaakt van die motiveering, juist?

Het schijnt, — als ik, wat in de overgelegde adviezen en beschouwingen gezegd wordt, goed begrepen heb — dat zij in kringen van assuradeuren als zoodanig is aanvaard. Ik zelf ben niet voornemens haar te bestrijden. Maar als zij niet op de twee stoelen-redeneering kan steunen, op welken grond dan wel?

Ik meen, dat deze in den aard der brand-bedrijfsverzekering moet worden gezocht. Deze heeft tot doel een ondernemer de schade te vergoeden, die hij lijdt door stilstand van het bedrijf na brand. Zijn vaste lasten loopen door, zijn winst houdt op, geen winst vloeit hem meer toe. Daartegen wil hij zich dekken.

De brand-bedrijfsverzekering is een schade-verzekering, niet anders dan de schade wordt vergoed, het indemniteitsbeginsel van iedere schadeverzekering geldt ook hier. Niet de op het oogenblik van den brand te verwachten waarschijnlijke schade, maar de achteraf gebleken werkelijke schade moet worden vergoed. Vandaar dat principieel voor de bedrijfsverzekering de retrospectieve methode van berekening der schade de juiste is (van Oostveen, *Bedrijfsverzekering*, blz. 25). Geheel gehandhaafd kan deze methode niet worden, vermoedens over de te verwachten gang van zaken blijven onmisbaar, maar met al wat voor de vaststelling geschiedde.

ook het van te voren niet berekenbare, wordt rekening gehouden; zooveel mogelijk moet de werkelijkheid worden benaderd. Bedenkt men dit dan komt het verweer, dat de stilstand van het bedrijf toch ontstaan zou zijn, in een ander licht te staan.

Het is dan niet meer een beroep op de stelling dat de brand het stilleggen niet heeft veroorzaakt, maar op deze andere, dat al is die stilstand door de brand veroorzaakt, het bedrijf door andere oorzaken toch geen winst zou hebben opgeleverd en daarom de verzekeraar niet behoeft uit te keren. Er wordt dan niet meer gezien naar het verbrande fabrieksgebouw alleen, maar naar het bedrijf in zijn geheel.

Aangenomen dat dit juist is voor het geval van de stillegging door oorlogsmaatregelen, door werkstaking ook, geldt het dan ook voor het geval dat uitgangspunt van dit advies is: na de brand van het fabrieksgebouw op 1 Mei, wordt dit op 1 Juni door een molest-ramp getroffen? Komt dus de verzekerde toch tusschen twee stoelen te zitten? Ik meen van niet.

De winst in het bedrijf is gevolg van een geheele reeks factoren. Allereerst van de verwerking der grondstoffen, doch ook van de markt en het verloop der prijzen, ook van het uitblijven van een van te voren niet te omschrijven reeks van gebeurtenissen, die een nog zoo gerechtvaardigde winstverwachting in rook kunnen doen opgaan. Daartoe behoort ook het uitblijven van overheidsmaatregelen, van staking; wordt het bedrijf door zulk een gebeurtenis getroffen, dan slinkt de winst en daarmede houdt de schaderegeling bij bedrijfsverzekering rekening. Gebeurt echter een molestramp, dan treft die het bedrijf in hetzelfde object, dezelfde factor van de winst, die door de brand reeds was getroffen. Juister zeggen wij niet: „dan treft die“, maar „dan zou die getroffen hebben“. Wie staking en overheidsmaatregelen met molest gelijk stelt vergeet, dat niet het bedrijf, maar het gebouw object van de brandbedrijf sverzekering is.

De brandbedrijfsverzekering betreft bepaalde perceelen, het fabrieksgebouw en zijn inhoud, de assuradeur dekt het risico van het bedrijf, niet in het algemeen, doch alleen voorzoover deze factor der productie, het fabrieksgebouw door brand wordt getroffen, voorzoover dus het bedrijf van de integriteit van deze gebouwen afhankelijk is. De stilstand van het bedrijf, dat door deze factor, de staking der productie in de fabriek wordt getroffen, is voor zijn rekening. De molestramp mag niet bij de berekening van de winst in rekening worden gebracht als de staking of de overheidsmaatregelen, omdat zij de mogelijkheid van winst niet afsnijdt, maar afgesneden zou hebben in dezelfde factor, die reeds door de brand is uitgeschakeld, de factor, die door de brand voor rekening van den brandbedrijf sverzekeraar is gekomen. De redeneering: er zou toch geen winst geweest zijn, die geoorloofd is bij de staking of de verordening die productie verbiedt, gaat niet op voor molest, omdat

het molest niet als die andere stoornissen het bedrijf op een andere plek maar precies op dezelfde plaats getroffen zou hebben, als de brand reeds deed. Op die andere punten bleef het kwetsbaar, hier was het gewond en kan niet nog eens gewond worden. Voor deze factor was de brandverzekeraar aansprakelijk; er is geen grond hem van die aansprakelijkheid te ontheffen.

Tot nu toe onderstellen we dat het bedrijf door de brand *geheel* was stilgelegd. Geschiedde dit voor een deel, b.v. voor 30 %, dan blijft de verplichting tot betaling der bedrijfsschade doorlopen voor 30 %. De omstandigheid, dat de molestramp deze schade verhoogde, kan niet voer rekening van den verzekeraar komen; haar te verplichten voor een dergelijk abnormaal gevolg in te staan, zou in strijd zijn met de thans in de rechtspraak algemeen aanvaarde leer der adaequate veroorzaking.

Mijn conclusie is dus, dat de eerste vraag (of de brandverzekeraar in het gestelde geval op 1 Juni ontslagen zou zijn) ontkennend moet worden beantwoord en de tweede vraag eveneens ontkennend. De molestassuradeur is niet gehouden tot vergoeding, want het verzekerde object (het gebouw) was reeds verloren gegaan op het oogenblik van den brand. Hij is bevrijd, niet omdat het bedrijf al stil lag, maar omdat het gebouw reeds vernield was. Dit alles geldt, indien het bedrijf geheel was stilgelegd. Was dit slechts ten deele geschied, dan zal voor het doel, waarvoor het bedrijf na de brand nog in stand was gehouden, de molestverzekeraar tot vergoeding verplicht zijn, in het meer aangehaalde geval dus voor 70 %.

Deze gedachte zal in ieder voorkomend geval nader moeten worden uitgewerkt. Bij gebrek aan gegevens is dit hier niet mogelijk.

Door het ontkennend antwoord op de tweede vraag komt de derde te vervallen.

AANVULLING

Na het aangenaam onderhoud, dat ik gisteren met de Heeren Dr. Tollenaar en Went had, heb ik nog eens nagedacht over het punt, dat ons voornamelijk bezig hield, en naar een formulering van mijn opvatting gezocht, die U meer zou bevredigen dan wat daarover in mijn nota stond.

Gij wees mij op de clause der polis, die verplicht om bij berekening der bedrijfsschade met alle bekende factoren rekening te houden, ook met gebeurtenissen na de ramp. Waarom, zo luidde Uw vraag, mogen wij voor vaststelling der schade wel rekenen met gebeurtenissen als staking, productieverbod door de overheid en dergelijke en niet met molest? Waarom mogen wij wel ons daarbij afvragen: hoe zou de toestand geweest zijn als de ramp (brand), welke voor rekening van assuradeuren is, niet had plaats gehad en wel de staking of het verbod, en niet vragen hoe het geweest

zou zijn, als niet de brand had plaats gevonden, maar het bedrijf door den lateren bominslag was stopgezet?

Ik zou het volgende willen antwoorden:

Voorop moet staan, dat doel altijd blijft de berekening der schade door de brand *veroorzaakt*. Om daartoe te komen, vraagt ge U af, hoe de toestand van het bedrijf geweest zou zijn, als deze niet had plaats gehad. Dit is een fictie, geoorloofd en voorgeschreven door de polisclausules, doch zij wordt ongeoorloofd, indien zij met het doel van het onderzoek in strijd komt. Gij kunt fingeeren het bedrijf zonder de brand, maar met overheidsverbod of staking, maar gij moogt niet fingeeren bedrijf zonder brand maar met bominslag, omdat het laatste is bedrijf zonder beschadiging door brand maar met beschadiging door bominslag en het laatste niet meer mogelijk is, indien het bedrijf al door brand is vernield. In het eerste geval hebt ge één fictie, geen brand, in het tweede geval twee ficties, geen brand en beschadiging door molest, doch de tweede is ongeoorloofd, want zij is in directen strijd met de mogelijkheden, die het reële uitgangspunt liet. Met andere woorden: brand en staking, brand en verbod van de overheid zijn *naast* elkaar bestaanbaar, zij kunnen dus, als zij *na* elkaar geschied zijn, ieder op zich zelf als oorzaak van den bestaanden toestand worden gedacht, de een of de ander worden weggedacht, maar beschadiging door brand en beschadiging door bominslag kunnen niet naast elkaar bestaan en daarom is het ongeoorloofd als zij na elkaar hebben plaats gehad, de eerste weg te denken en den toestand als gevolg van de ander te beschouwen.

Gij komt zoo weer in de tegenstrijdigheid, die ik in mijn advies heb aangewezen.

Ik hoop dat deze uiteenzetting U bevredigen zal; in ieder geval heb ik getracht Uwe tegenwerpingen in haar kern te treffen. Ik verzoek U deze aanvulling van mijn advies ter kennis van de andere belanghebbenden te brengen. Mocht Gij tot publicatie van het advies willen overgaan, dan zag ik deze aanvulling er gaarne aan toegevoegd.

